

Διαφωτισμός, ορθολογικοποίηση του θανάτου και ηθική

/ [Πεμπτουσία](#)

Ρενέ Ντεκάρτ (1596-1650)

Το 17ο αιώνα η άρνηση του θανάτου λαμβάνει και ιδεολογικό περιεχόμενο με κοσμικά κριτήρια. Η πίστη στη δύναμη του ανθρώπου δε θα μπορούσε να δεχτεί ένα γεγονός το οποίο ο άνθρωπος δε δύναται να ορίσει. Ο θάνατος ορθολογικοποιείται. Η απόρριψη του μυστικισμού μέσω του οποίου προσεγγιζόταν ο θάνατος αντικαθίσταται από τον ορθό λόγο.

Η πίστη στη δύναμη του ανθρώπου έφτασε στο απόγειό της με τον ορθολογισμό⁵⁰. Ιδρυτής του κινήματος υπήρξε ο Ρενέ Ντεκάρτ (1596-1650), ο οποίος προχώρησε στον απόλυτο διαχωρισμό υλικού και νοητού, τοποθετώντας την αλήθεια στην έμφυτη ψυχή. Η τελευταία βρίσκεται στον εγκέφαλο, έτσι η νόηση είναι ο μοναδικός τρόπος προσέγγισης της αλήθειας. Βεβαίως, όχι οποιαδήποτε νόηση αλλά ο ορθός λόγος, δηλαδή η σκέψη που είναι απαλλαγμένη από εσφαλμένες δοξασίες. Επομένως, ολόκληρη η ύπαρξη του ανθρώπου είναι η νοούσα ψυχή και υπάρχει όταν σκέφτεται (cogito ergo sum). Η συνείδηση, λοιπόν, είναι αυτή που καθορίζει την προσωπικότητα στον Ντεκάρτ.

Η γνώση του εαυτού προηγείται της βεβαιότητας του κόσμου και του Θεού με

αποτέλεσμα να υπερέχει η αυτοσυνειδησία του ανθρώπου. Ο Ντεκάρτ θεωρούσε ότι αλήθεια είναι αυτό που ζω και όχι κάτι έξω από τον κόσμο. Η αλήθεια σύμφωνα δεν βρίσκεται στο θεϊκό στοιχείο αλλά στο σκεπτόμενο άτομο. Ο νους δεν είναι μόνο γνωστικό εργαλείο αλλά γίνεται εγγυητής και κριτής της αλήθειας. Η αλήθεια⁵¹ δεν είναι επομένως κάτι στο οποίο μετέχω οντολογικά αλλά ό,τι παράγω νοητικά. Επομένως είναι κάτι το οποίο δεν υπερβαίνει τον άνθρωπο αλλά γεγονός που ανακαλύπτει ο άνθρωπος στη συνειδησιακή του ύπαρξη. Με τον τρόπο αυτό η αλήθεια στρέφεται προς τον υποκειμενισμό διότι κάθε άνθρωπος σκέπτεται και δρα διαφορετικά.

Ο Ντεκάρτ⁵² θεωρεί ότι ο Θεός δρα ως γεωμέτρης που μετά τη δημιουργία του κόσμου αποσύρεται. Το εγώ συλλαμβάνεται όχι με αναγωγή στο θεϊκό στοιχείο αλλά μέσα από την ίδια την πράξη της σκέψης. Για να στοχάζομαι σημαίνει ότι υπάρχω. Η βεβαιότητα της σκέψης προϋποθέτει την κατανόηση του σκεπτόμενου πριν τη γνώση του κόσμου, στρέφοντας στον ατομισμό. Η πίστη στη σύνδεση αλήθειας, γνώσης και ύπαρξης οδηγεί ταυτόχρονα και στη μονοδιάστατη ύπαρξη. Εφόσον ο άνθρωπος υπάρχει διότι σκέπτεται, η υλική του διάσταση δεν αποτελεί προϋπόθεση ύπαρξης.

Το 18ο αιώνα το κίνημα του Διαφωτισμού⁵³ συνδέεται με την αποκήρυξη της αυθεντίας και των παραδεδομένων αληθειών με εμπιστοσύνη στις νοητικές δυνάμεις του ανθρώπου για να κατακτήσει τη γνώση. Ο λόγος πλέον δεν είναι μόνο δυνατότητα του νου αλλά και μέθοδος για την επίτευξη της γνώσης. Η λογική που ως το 17ο αιώνα ήταν συνώνυμη με τις αιώνιες αλήθειες που αποτελούν τη σύνδεση ανθρώπου και Θεού τώρα λαμβάνει εργαλειακό χαρακτήρα. Γίνεται το μέσο απόκτησης συνεχούς γνώσης και όχι κατανόησης των αιώνιων αληθειών που βρίσκονται μέσα μας.

Σε λογικές αρχές υπήρξε προσπάθεια να εδραιωθεί και η ηθική. Καθώς δεν υπήρξε γενική παραδοχή για την έννοια του ηθικού το τι αποτελεί τη λογική επίσης δεν ήταν δεδομένο. Κοινός παράγοντας υπήρξε η έννοια του λογικού όντος που προσιδιάζει στην ανθρώπινη φύση. Ο Καντ (1724-1804), για παράδειγμα, αποδέχεται ότι η ηθική στηρίζεται στον ορθό λόγο ενώ ο Χιουμ (1711-1776) ότι η ηθική εδρεύει στα πάθη. Η επικράτηση του φιλελευθερισμού μέσα από το Διαφωτισμό του 17ου-18ου αιώνα οδήγησε στην κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων αλλά και στην ατομικοποίηση. Η ατομική ηθική αποτελεί τον κανόνα στις κοινωνικές σχέσεις. Η ανθρώπινη ζωή από συλλογική μέριμνα περνά στην ατομικότητα. Υπό τις αντιλήψεις του ηθικού φιλελευθερισμού⁵⁴ και ευδαιμονισμού η μεταφυσική αναφορά του μετατοπίζεται στο εγώ και παύει να απασχολεί την κοινωνική συνείδηση.

Ο άνθρωπος ο οποίος βιώνει εκούσια ή ακούσια την κληρονομιά του τρόπου σκέψης τον οποίο εισηγείται ο Διαφωτισμός για να αποδεχτεί το θάνατο χρειάζεται να τον επεξεργαστεί λογικά. Ως απεχθές γεγονός αποτελεί κατάσταση κρίσεως η οποία αντιμετωπίζεται πλέον με δικανικό⁵⁵ τρόπο. Δεν θεωρείται αναπόσπαστο γεγονός μέσα στην αιώνια πορεία του ανθρώπου αλλά αποκτά αρνητική διάσταση.

Ο Τζον Λοκ⁵⁶ (1632-1704) μιλά για ένα υποκείμενο αποσυνδεδεμένο από την κοινότητα και τις παραδόσεις της. Ένα τέτοιο υποκείμενο δεν είναι δυνατόν να πεθαίνει μέσα στην κοινότητα. Είναι ένα υποκείμενο που πεθαίνει όπως θέλει και κυρίως μόνο του. Με την ελεύθερη ηθική βούληση δρα σα να μην υπήρχε τίποτα πριν από αυτήν. Η ομάδα και η κοινότητα δεν προσδιορίζει την απόφασή του. Η αλήθεια κρίνεται μόνο από το ότι εγώ ο ίδιος τη βρίσκω αληθινή και σωστή. Έθεσε ως στόχο την ανάλυση των δραστηριοτήτων της νόησης και όχι τη σύλληψη της ουσίας της ή των αιτιών ύπαρξής της.

50 Ν. Ματσούκα, Ιστορία της Φιλοσοφίας: Με σύντομη εισαγωγή στη Φιλοσοφία, Θεσσαλονίκη, Πουρναράς, 1997, σελ. 321.

51 π.Ν. Λουδοβίκου, «Η εξατομίκευση του θανάτου και η ευθανασία: αναζητώντας το θεολογικό μίτο», στο Το πρόβλημα της Ευθανασίας, Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου για την Ευθανασία που διοργανώθηκε από την Ειδική Συνοδική Επιτροπή Βιοηθικής της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Νεάπολη Θεσσαλονίκης 17-18 Μαΐου 2002, Αθήνα, Αποστολική Διακονία, 2003, σελ. 199, σελ. 197-210.

52 Γ. Μολύβα, Φιλοσοφία στην Ευρώπη, η εποχή του Διαφωτισμού (17ος-18ος αιώνας), τόμος Β', Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2000, σελ. 33.

53 Γ. Μολύβα, ό.π., σελ. 17.

54 Β. Γιούλτση, «Κοινωνιολογική θεώρηση της ευθανασίας», στο Το πρόβλημα της Ευθανασίας, Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου για την Ευθανασία που διοργανώθηκε από την Ειδική Συνοδική Επιτροπή Βιοηθικής της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Νεάπολη Θεσσαλονίκης 17-18 Μαΐου 2002, Αθήνα, Αποστολική Διακονία, 2003, σελ. 172, σελ. 167-176.

55 π.Ν. Λουδοβίκου, «Η εξατομίκευση του θανάτου και η ευθανασία: αναζητώντας το θεολογικό μίτο», στο Το πρόβλημα της Ευθανασίας, Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου για την Ευθανασία που διοργανώθηκε από την Ειδική Συνοδική Επιτροπή Βιοηθικής της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Νεάπολη Θεσσαλονίκης 17-18 Μαΐου 2002, Αθήνα, Αποστολική Διακονία, 2003, σελ. 199, 197-210.

56 Γ. Μολύβα, Φιλοσοφία στην Ευρώπη, η εποχή του Διαφωτισμού (17ος-18ος αιώνας), τόμος Β', Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2000, σελ. 51.

Παρατήρηση: η ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ συνεχίζει τη δημοσίευση με τη μορφή σειράς άρθρων της μελέτης «ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΑΣΘΕΝΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ - ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΗΘΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: ΜΙΑ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΕΥΘΑΝΑΣΙΑΣ» της ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΚΑΤΣΑΟΥΝΗ. Πρόκειται για αναθεωρημένη έκδοση του κειμένου που κατατέθηκε ως διπλωματική εργασία στη Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου με επιβλέποντα καθηγητή τον Νικόλαο Κόϊο.